

Hvem trak Johannes's bukser ned? eller: Balladen om den døde and

Af Søren Mulvad

Et af de livligste steder i den gamle købstad, Ribe, var Skibbroen. Midt i 1800-tallet kunne der ligge op til to rækker af småskibe ved kajen og tidligere måske endnu flere. Det gav muligheder for indtægter for driftige kroejere, der kunne levere varm mad, drikkevarer og husly til skippere og søfolk, som på de små både havde ringe mulighed for for at gøre ild og lave mad. En af flere kromænd, eller som de også kaldtes »skænkeværter« på Skibbroen i 1799 var Hans Nicolaisen. Han var en gift mand på 26 år, hustruen Anne Margrethe var et par år ældre og sammen havde de tre små børn, og der var tillige en tjenestepige i huset. I skænkestuen, der også fungerede som familiens opholdsstue, var borde og stole, bag dette rum var der køkken med åben skorsten, og bryggers, hvor der stod diverse bryggerkar og bød-krede træbaljer til brug ved slagtning og vask. Hans Nicolaisen havde formodentlig også en båd liggende ved skibbroen, for i bryggerset opbevaredes en del tilbehør til en sådan. I baggården har der været et hønsehus, hvori blandt andet fjerkræ fandtes mindst een and.

Den unge kromand har sandsynligvis været nødt til at tage de små indtægter med for at få økonomien til at hænge sammen, og det har da også ærgret ham rædsomt, da han en morgen i april måned 1799 kom ud i gården og fandt en af sine ænder liggende med halsen vredet om. »Det er også de Satans gadedrenge, de skulle have nogle tæsk«, tænkte han. Hvem der

kunne være gerningsmanden var han næppe i tvivl om, for især en opløben knægt oppe fra Grønnegade havde ilde ry på sig i kvarteret. Det var Johannes, hvis far sad til leje og indtog så ringe en borgerlig stilling som at være »geworben soldat«, hvilket vil sige, at han havde ladet sig leje i en andens sted til at tjene i militsen. Denne bestilling kastede kun lidt af sig, og da Christian Lanken, som soldaten hed, var en ældre mand, 50 år gammel og med en ti år yngre kone og to børn, havde familien ikke meget at gøre godt med. Faderen var optaget dagen igennem, og konene havde nok at gøre med at passe den lille på fire år, så den femten-årige Johannes fik i vid udstrækning lov at skøtte sig selv – til skræk og terror for nabolaget!

Kromanden, Hans Nicolaisen, søgte råd hos naboerne, som rådede ham til at give Johannes en dragt klø, hvilket skete. Under påskud af, at en gæst i skænkestuen havde brug for en bud-dreng, lokkede Hans Nicolaisen drengen Johannes ind i sit bryggers, trak bukserne ned på ham og gav ham klø, først et par slag med træhåndtaget fra roret til en båd og derpå nogle slag med et »nybundet stilkris«. Ungen vrælede naturligtvis i vilden sky og gik lige hjem og sladrede.

Den gode krigsmand blev opbragt, – eller også blev hans kone det – og gik til byfogeden, som henviste ham til Stadens Forligskommission, der indkaldte de to familiefædre og forsøgte at mægle mellem dem. Hans Nico-

laisen benægtede sin skyld, men tilbød dog at betale en rigsdaler til Christian Lanken. (Det var billigt for at have fået lov til at give den uvorne knægt en dragt klø.) Lanken ville ikke høre tale om så ringe en kompensation, men fik birkedommer Niels Outzen fra Hundegade til at anlægge en regulær sag for bytinget.

Niels Outzen (født 1755) var jurist og havde embedet som birkedommer ved det lille Lustrup Birk, samt var foged for Grev Schack på Schackenborg for dennes strøgods i Ribe og Hvidding Herreder. Da embedet ikke krævede hans tilstedeværelse ret mange dage om ugen, havde han rigelig tid til at praktisere som advokat. Niels Outzen kunne nok se, at sagen var meget tynd, men tog den alligevel.

Den 4. juni 1799 mødtes parterne første gang for Riber Bytings Ret. Niels Outzen havde formalia i orden og indleverede et klageskrift fra Christian Lanken over, at Hans Nicolaisen på Skibbroen havde »med tyrrannisk og umenneskelig adfærd mishandlet hans søn Johannes, først med et stykke træ og siden lagt ham over et bryggerkar for dér at hudflette ham med et dertil nybundet ris«. Som vanligt lagde han ikke fingrene imellem i sin beskrivelse af det passerede, og han havde vidner parat, som skulle kunne støtte hans påstand.

Efter tidens skik havde Outzen på forhånd forfattet de spørgsmål, der skulle stilles til vidnerne. Der var 24 i alt, som blev indført i justitsprotokollen. Herefter skulle de fire indkaldte vidner besvare spørgsmålene.

Første vidne var bageren, som leverede brød til kromanden. Han havde været i bryggeret og havde set, hvad der skete. Som næsten alle vidner altid gjorde, svarede han yderst forsigtigt på de stillede spørgsmål. Det korte af det lange i hans svar er forklaringen, hvor han sagde: »Da jeg kom ind i køkkenet, stod Hans Nicolaisen og drengen Johannes og talte med

hinanden, hvorved den første spurgte den sidste, om det ikke var ham, der havde omvreden halsen på hans and, hvortil drengen svarede »Nej«. Hans Nicolaisen gav så til gensvar, at det ikke var for meget, om han blev tvunget til bekendelse, hvortil drengen svarede: »Har I lyst, så prøv det!« Og i det samme løftede drengen sine bukser ned og visede sin bare rumpe for Hans Nicolaisen. Da jeg så dette optrin, sagde jeg til drengen: »Det var værd du skulle have et par rap«! Jeg tog derpå af en lime (kost) en stult (håndfuld ris) ud og afleverede til Hans Nicolaisen, som da drengen endnu stod og trodsede med sin bare rumpe, der af fik et par smæk. Jeg så ikke mere passere imellem Hans Nicolaisen og drengen«.

Senere i forhøret indrømmede bageren, at Hans Nicolaisen forud havde truet drengen med en træstang, og at drengen havde stået »så stiv som et stykke træ« da han fik de omtalte rap.

Hans Nicolaisen førte selv sin sag og fremførte en række modspørgsmål til bageren, der svarede aldeles i kromandens favør og bagateliserede hele sagen.

Næste vidne var Jørgen Hansen Smed, som formodentlig har siddet i skænkestuen og har hørt, hvad der passerede i bryggeret. Smeden forklarede, at kromanden havde kaldt Johannes ind i huset under foregivende af, at der sad en skipper i stuen, som skulle have et brev båret om i byen, og at Johannes kunne tjene et par skilling ved at gøre det, men han nægtede, at der forud var aftalt noget om, at der skulle tilføjes drengen noget ondt. Smeden havde godt forud hørt, at folk i almindelighed havde klaget over Johannes og at han stod i »et slet rygte for adskillige slette handlingers skyld.« Iøvrigt havde smeden ikke set noget som helst af, hvad der var foregået.

Dernæst blev stadstambur Henrik Joakim Brauer indkaldt til afhøring. Han må være

Johannes opnåede at få sine forældres opmærksomhed; men så meget som Fritz Jürgensens bekendte Gysse fik han dog ikke.

kommet ind i kroen gennem bagdøren fra Fiskergadesiden, for han fortalte, at Johannes stod i bryggerset og græd, da han kom derind. Iøvrigt svarede han undvigende og ukonkret på flere spørgsmål og gav i almindelighed udseende af, at sagen var helt ubetydelig, han havde ingen interesse i at befatte sig med at huske detaljer. Han vidste blandt andet ikke, hvorfor Johannes stod og græd i bryggerset, og han interesserede sig ikke for at vide besked dermed. Han oplyste dog, at han vidste »af Tolder Guldbergs liden søn Holger« at Johannes skulle have drejet halsen om på Hans Nicolaisens and. (Så han har nok spurgt sig for alligevel).

Endelig blev Maren Jensdatter indkaldt til forhør. Hun burde være et kronvidne, da hun tjente i huset hos krofolkene, og man burde forvente, at hun vidste besked med, hvad der foregik i huset. Men også Maren havde været påfaldende døv og blind for, hvad der var foregået i bryggerset den pågældende dag. I det hele taget kendte hun ikke ret meget til livet i Den gamle Stad, da hun kun havde været i huset her i ganske kort tid. Dog var Maren

bekendt med, at Johannes var anset i byen for at være en skarnsknægt.

Andet retsmøde var en måned senere, den 9. juli. Hans Nicolaisen mødte med et andragende, forfattet af ham selv, hvori han anførte, at Outzen havde anklaget ham for mishandling af drengen uden at kunne føre bevis for sin påstand. I øvrigt greb han til så komiske virkemidler, at det tyder på, at han allerede havde sympatien på sin side. Han anførte, at Outzen havde anvendt forskellige ord for den træstang, han skulle have slået drengen med, både kaldet den en »tapstang« og en »rorstang«, og så ålede han Outzen for ikke at kunne kende forskel på sådanne to genstande. Ligeledes håned han Outzen for ikke klart at have skelnet imellem Lankens to sønner. Indlægget er meget vidtløftigt formuleret, og retten må have moret sig godt.

Ugedagen derpå mødte Niels Outzen så med sit indlæg, hvor han heller ikke lagde fingrene imellem, men håned amatøradvokaten Hans Nicolaisen for »at ville vise sine store talenter og vidt udstrakte kundskaber – især i

lov og ret – ser man dog ved første øjekast at hans færdighed deri ej har været eller er så fuldkommen som hans egen indbildning har forledet ham til at tro om sig selv. Hans forlegenhed for at få stof at tale over viser... dette hans så jammerligt fordrejede og ved håret trukne andragende; thi første grund til hans klogskab og skarpsindighed. ....Han tillægger Christian Lanken tvende sønner, (hvorfor han) ingen tak skal nyde, thi om så var, måtte Lanken have en søn udenfor ægteskab, som ikke vel klæder en ægtemand, ...Thi hvad var mere sandt end at kællingen drømmer om staven (!) og soen om drævet, og når nu min højtærede konsipist er kollega med Hans Nicolaisen, hvad under da om han ved siden af eller under øltønden, for enden af brændevinsbimlet har som beruset af samme dunke og Bakki Ånd kunnet drømme og producerede sligt pit-pjat, og da han da ikke er så tyksynet, har kunnet se, om der stod Johan, men tror pokker eller Johannes, får man da som enhver fornuftig lade se ligheden... Ikke skulle jeg ellers tro at Hans Nicolaisen har en ny og ukendt ætmylogi, som jeg ikke kender og som inden skal kunne forstå... Dog vil jeg næppe formode, at Hans Nicolaisen med sit højtravende og indsigtfulde andragende kan indvikle og fordreje en så soleklar sag.« Niels Outzen forlangte derpå, at Hans Nicolaisen idømtes en bøde på midst 10 rigsdaler for sin trættekærhed og vidtløftiggørelse af sagen.

Christian Lanken skulle blive fader til endnu en søn inden processen afsluttedes, men det er en anden sag.

Man kan formode, at stokkemændene (retsvidnerne) for en gangs skyld har moret sig over lidt spas i den ellers så tørre juridiske luft i retsalen. Byfogeden, som også var dommer, opsatte sagen til afgørelse to måneder senere. Den 3. september blev dommen afsagt. Spørgsmålet

var, om Johannes selv havde trukket sine bukser ned i trods, eller om Hans Nicolaisen havde tvunget dem af ham for at kunne rise ham i hans bare rumpe. Byfogeden redegjorde for sagen, repeterede samtlige væsentlige indlæg, men desværre »efter på det nøjeste af vidnernes aflagte forklaringer var sammenholdte, befandtes det, at end ikke en eneste post af citantens (anklagerens) sigtelser lovligt er beviste.... Det eneste vidnerne var enige udi, var at folk klager over citantens søns slette opførsel,... så kunne dog sagens udslag til citantens favør blive uvis, når betragtes den trodsighed, egenindighed og æggende opfordring, som citantens søn med megen uanstændighed har vist mod indstævnte. ... Efter sådan denne sags omstændigheder bliver herved af mig kendt og dømt for ret: At indstævnte Hans Nicolaisen bør for Christian Lankens ubeviste sigtelse og påstand i denne sag fri at være. Processens omkostninger ophæves.«

Foruden den billige morskab i retten og i Den gamle Stad har kun to profiteret af sagen. Den ene er birkedommer Niels Outzen, som formodentlig har hævet sit gebyr hos Christian Lanken, og den anden Hans Nicolaisen, som omkostningsfrit fik givet den frække unge nogle velfortjente klø.

Kilder:

Ribe Bytings Ret, Justitsprotokol 1799

Folketælling 1801

By, marsk og geest 1994, artikel »Lustrup Birketing«

Søren Mulvad, født 1948, Varming Vesterby 9, 6760 Ribe. Lærer. Har tidligere skrevet artikler i Fra Ribe Amt, Seem Sogns historie 1997, samt artikler i lokale dag- og ugeblade, i Ribevennen, Koldingbogen, By, marks og geest, Mandøposten. Har desuden skrevet flere teaterstykker for børn og voksne.